וסופריה שנאמר [1]ויאספו לאומים ואין לאום אלא מלכות שנאמר [2]ולאום מלאום יאמץ ומי איכא ערבוביא קמי הקב"ה אלא כי היכי דלא ליערבבו אינהו [בהדי הדדי] דלישמעו מאי דאמר להו [מיד] נכנסה לפניו מלכות רומי תחלה מ"ט משום דחשיבא ומנלן דחשיבא דכתי' [3]ותאכל כל ארעא ותדושינה ותדוקינה (א)אמר רבי יוחנן זו רומי חייבת שטבעה יצא בכל העולם ומנא לן דמאן דחשיב עייל ברישא כדרב חסדא (ב)דאמר רב חסדא מלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין שנאמר [4]לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל [וגו'] וטעמא מאי איבעית אימא לאו אורח ארעא למיתב מלכא מאבראי ואיבעית אימא מקמי דליפוש חרון אף אמר להם הקב"ה במאי עסקתם אומרים לפניו רבש"ע הרבה שווקים תקנינו הרבה מרחצאות עשינו הרבה כסף וזהב הרבינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה אמר להם הקב"ה שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם תקנתם (ג)שווקים להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמכם כסף וזהב שלי הוא שנאמר [5]לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות כלום יש בכם מגיד זאת [שנאמר (ד)מי בכם יגיד זאת] ואין זאת אלא תורה שנאמר [6]וזאת התורה אשר שם משה מיד יצאו בפחי נפש יצאת מלכות רומי ונכנסה מלכות פרס אחריה מ"ט דהא חשיבא בתרה ומנלן דכתיב [7]וארו חיוא אחרי תנינא דמיא לדוב (ה)ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין [בשר] כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב אמר להם הקב"ה במאי עסקתם אומרים לפניו רבש"ע הרבה גשרים גשרנו הרבה כרכים כבשנו הרבה מלחמות עשינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה אמר להם הקב"ה כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם (ו)תקנתם גשרים ליטול מהם מכס כרכים לעשות בהם אנגריא מלחמות אני עשיתי שנאמר [8]ה' איש מלחמה כלום יש בכם מגיד זאת שנאמר מי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה מיד יצאו מלפניו בפחי נפש וכי מאחר דחזית מלכות פרס למלכות רומי דלא מהניא ולא מידי מאי טעמא עיילא אמרי אינהו סתרי בית המקדש ואנן בנינן וכן לכל אומה ואומה וכי מאחר דחזו לקמאי דלא מהני ולא מידי מ"ט עיילי סברי הנך אישתעבדו בהו בישראל ואנן לא שעבדנו בישראל מאי שנא הני דחשיבי ומאי שנא הני דלא חשיבי להו משום דהנך משכי במלכותייהו עד דאתי משיחא אומרים לפניו רבש"ע כלום נתת לנו ולא קיבלנוה ומי מצי למימר הכי והכתי' [9]ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וכתיב [10]אלוה מתימן יבוא וגו' מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן א"ר יוחנן מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל וקבלוה אלא הכי אמרי כלום קיבלנוה ולא קיימנוה ועל דא תברתהון אמאי לא קבלתוה אלא כך אומרים לפניו רבש"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה כמו שעשית לישראל דכתיב [11]ויתיצבו בתחתית ההר ואמר רב דימי בר חמא (ז)מלמד שכפה הקב"ה הר כגיגית על ישראל ואמר להם אם אתם מקבלין את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם מיד אומר להם הקב"ה הראשונות ישמיעונו שנא' [1]וראשונות ישמיעונו שבע מצות שקיבלתם היכן קיימתם ומנלן דלא קיימום (ח)דתני רב יוסף [12]עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים מאי ראה ראה ז' מצות שקבלו עליהן בני נח ולא קיימום כיון שלא קיימום עמד והתירן להן איתגורי איתגור א"כ מצינו (ט)חוטא נשכר אמר מר בריה דרבינא

לומר

וסופריה. וחכמיה: **לאום.** מלכות כשהיא לבדה: **ולאום מלאום.** מתרגמינא ומלכו ממלכו ועוד יאמץ לא שייך אלא במלכות. וס"ת מסיפיה דקרא נפקא לן לקמן מי (י)בכם יגיד זאת: **ומי איכא ערבוביא קמיה.** והלא כולם נסקרין בסקירה אחת שנאמר(כ) היוצר יחד לבם כדאמר בר"ה (דף יח.): **ומשני דלא ליערבבו אינהו.** לדידיה לא מהניא ערבוביא אבל לדידהו מהניא ערבוביא דמבלבלי ומסתתמי טענותיהם:(ל) **טבעה.** שמעה: **נכנס תחלה.** לפני הקב"ה לדין: **משפט עבדו.** שלמה המלך: **דליפוש חרון אף.** של הקב"ה מפני פשעי צבור שמא חס ושלום יפרע מן המלך כל סורחנו מפני החרון: **שווקים** ומרגליות וכסף וזהב הוא עסקן של רומיים. גשרים וכרכים ומלחמות הוא עסקן של פרסיים: **שיתעסקו ישראל בתורה.** שיהא להם פנאי שמוצאין להסתכר בשוק ומוצאין מזונותיהן וצרכיהן בלי טורח ומתעדנין במרגליות: **וארו.** והנה: **אחרי.** אחרת: **מסורבלין.** שמנים כמו (שבת דף קלו:) קטן המסורבל בבשר ולשון מלבוש הוא כמו כפיתו בסרבליהון (דניאל ג): **דוב** אין לו מנוחה אלא הולך ובא כל שעה: **אנגריא.** עבודת המלך המוטלת על יושבי כרכים לעשות מלחמות [ולצאת בצבא] וליטול בהמתן בעבודתו: **ואנן בנינן.** בית שני בנה כורש: **אינהו.** פרסיים משתעבדין בישראל בגלות בבל וטיטוס הגלם לרומי ועדיין כולם משועבדים [להם]: **פארן.** ארץ ישמעאל דכתיב בהגר (בראשית כא) ותשב(מ) במדבר פארן: **כלום קבלנוה ולא קיימנוה.** כלומר משום דלא קבלנוה לא קיימנוה: **ועל דא תברתהון.** פירכא היא כלומר נמצא תשובה זו קטיגור להם אמאי לא קבלוה: **כגיגית.** קופ"א בלע"ז ומטילין בה שכר: **ראה ויתר גוים.** נראה בעיניו ויתר להתירן:

רומי חייבת. משום דכתיב בהו (מלאכי א) וקראו להם גבול רשעה. רשע תרגום חייבא ונמצא במעשה מרכבה כי במעשה דרבי חנינא בן תרדיון נגזר על רומי חורבן גדול: **אמר** להן הקב"ה במה עסקתם. פירוש שואל להם במה זכו בכל דור ודור: **שווקים** להושיב בהם זונות. ה"ה דה"מ למימר לעשות בהם סחורה לכל דבר אלא מגנה אותם בדבר גנאי כל מה שיכול כלומר אפי' לצורך זונות עשיתם שווקים: **וארו** חיוא אחרי תנינא דמיא לדוב. וא"ת אדרבה מלכות בבל עדיפא שנמשלה לארי דכתיב (ירמיה ד) עלה אריה מסבכו והארי מלך בחיות(נ) וי"ל דאע"ג דארי מלך מ"מ דוב הוא(ס) עז יותר ובעל תחבולות כדאמר בפרק קמא דברכות (דף יג.)(ע) גבי צרות האחרונות משכחות הראשונות הניח מעשה ארי וספר מעשה דוב ורבי יצחק מפרש דבבל לא נמשלה לארי אלא בשעה שהיתה מושלת בכל העולם ועתה היא ממלכה שפלה אבל פרס גם עתה היא חשובה אחר רומי ותעמוד בחשיבותה עד סמוך לביאת המשיח כמו שמפרש בסמוך: **הרבה** גשרים גשרנו. אף על גב דרומי נמי תקנו גשרים כדאמר בפרק במה מדליקין (שבת דף לג:) מ"מ אינם חשובים כ"כ בתקון גשרים כמו פרס: **ואנן** בנינן. הא דלא קאמרי שבנו בית המקדש כששאל מהן במה עסקתם דלפי זה לא עשו אלא אותו הדור והקב"ה שואל במה זכו בכל דור ודור: **מאי** שנא הני דלא קא חשיב. פי' בבל ויון שהם (א) ארבע מלכיות שנשתעבדו בישראל וחשובים היו אבל מכל שבעים אומות לא בעי: **משכא** מלכותייהו עד דאתי משיח. והא דאמרינן עתידה פרס שתפול ביד רומי היינו סמוך לביאת המשיח כדאמרינן (פ)(סנהדרין דף צח:) עתידה מלכות רומי(צ) שתפשוט על כל העולם תשעה חדשים: **מאי** בעי בשעיר ומאי בעי בפארן. ופארן מארץ ישמעאלים דכתיב גבי הגר (בראשית כא) במדבר פארן וסמיך אסיפיה דקרא וקדוש מהר פארן סלה ולא גרסינן מאי בעי בתימן דתימן משעיר הוא דכתיב (עובדיה א) וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מיהו קשיא לגירסת רש"י אמאי מייתי קרא דחבקוק למדרש הכי בקרא דואת הברכה נמי הוזכר פארן וי"ל דאיכא למידרשיה כדדריש ליה בפרק שור שנגח ארבעה וחמשה (ב"ק דף לח. ושם) מפארן הופיע ממונם לישראל והוא הר סיני כדאמר פ' ר"ע (שבת דף פט. ושם) ה' שמות יש לו סיני פארן ורבי אלחנן אומר דגרים שפיר מאי בעי בשעיר ומאי בעי בתימן והאי תימן לאו שם אומה הוא אלא שם רוח דרום כמו עורי צפון ובואי תימן כדדרשינן בספרי פרשת וזאת הברכה מד' רוחות נגלה הקדוש ברוך הוא לישראל שנאמר אלוה מתימן יבא ולכך ניחא שהוצרך להביא פסוק דחבקוק:

כהנים

תורה אור

1. כל הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם יגיד זאת וראשנות ישמיענו יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת: ישעיהו מג ט
2. ויאמר יי לה שני גוים בבטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר: בראשית כה כג
3. כן אמר חיותא רביעיתא מלכו רביעאה תהוא בארעא די תשנא מן כל מלכותא ותאכל כל ארעא ותדושנה ותדקנה: דניאל ז כג
4. ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יי קרבים אל יי אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו: מלכים א ח נט
5. לי הכסף ולי הזהב נאם יי צבאות: חגי ב ח
6. וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל: דברים ד מד
7. וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב ולשטר חד הקמת ותלת עלעין בפמה בין שניה וכן אמרין לה קומי אכלי בשר שגיא: דניאל ז ה
8. יי איש מלחמה יי שמו: שמות טו ג
9. ויאמר יי מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו: דברים לג ב
10. אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ: חבקוק ג ג
11. ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר: שמות יט יז
12. עמד וימדד ארץ ראה ויתר גוים ויתפצצו הררי עד שחו גבעות עולם הליכות עולם לו: חבקוק ג ו

מסורת הש"ס

א) שבועות ו: ע"ש, ב) ר"ה ח: כה., ג) [עי' תוס' לקמן יח. ד"ה וכי], ד) [ישעיה מג ושם איתא מי בהם], ה) קידושין עב. מגילה יא., ו) שבת לג:, ז) [שבת פח. ע"ש], ח) ב"ק לח., ט) [יבמות לב: וש"נ], י) [נ"ל בהם], כ) [תהלים לג], ל) בק"א נוסף ד"ה: רומי חייבת רומי הרשעה תרגום של רשעה חייבת, מ) [נ"ל ויצבנו], נ) [כדאיתא במגינה יג:], ס) פ"א מסוכן, ע) [ע"ש דליתא כך אלא כנוסחא אחרת], פ) [ושם איתא נוסחא אחרת אבל ביומא י. איתא כך כמו שהעתיקו תוס' דהכא], צ) [נכ"א: הרשעה].

◆

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מאי שנא וכו' שהם מד' מלכיות:

◆

לעזי רש"י

קופ"א [קוב"א]. גיגית, כיפה גדול ועגול.

◆

מוסף רש"י

רומי חייבת. תרגום של רשעה, שנאמר (מלאכי א) וקראו להם גבול רשעה (שבועות ו.). **מלך וצבור.** כשהקב"ה דן אותם (ר"ה ח.). **לעשות משפט עבדו.** שלמה קאמר ליה (שם). **דליפוש חרון אף.** בשביל עונות צבור (שם). **ומסורבלין.** מלובשין בבשר (מגילה יא.) כעלי בשר, לשון עוטי ועוטין הוא, ובעלמא נמי אמרינן קטן מסורבל בבשר, המלובש בבשר כסרבל (קדושין עב.). **ואין להם מנוחה כדוב.** דוב אין לו מנוחה, שהולך ושוטט הולך ובא תמיד סביבותיו (שם). **בתחתית ההר.** תחת ההר ממש (שבת פח.). **כגיגית.** קובא שמטילין בה שכר (שם).

◆

רבינו חננאל

ויאספו לאומים ואומר להם מי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנא' וזאת התורה ונכנסת החשובה שבכל האומות והיא מלכות רומי שנאמר ותיכול כל ארעא ותדושינה ותדקינה. וא"ר יוחנן זו מלכות רומי שטבעה יוצא בכל העולם; ומאן דחשיב עייל ברישא כדרב חסדא דאמר מלך וצבור מלך נכנס תחלה שנאמר לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו אמר הקב"ה יש בכם מגיד זאת מיד יצאו בפחי נפש (אומרים לפניו רבש"ע) [וכו'] נכנסת אחריה מלכות פרס דהיא חשובה בתרה שנאמר וארו חיוא אחרי וגו' ותני רב יוסף אלו פרסיים וכו' ויוצאין גם הם בפחי נפש אומרים לפניו רבש"ע כלום קבלנוה ולא קיימנוה. ועל דא תברתהון דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב ויאמר ה' מסיני בא וגו' מלמד שהחזירה הקב"ה התורה: על כל האומות ולא קיבלוה אומרים לפניו רבש"ע [כלום] כפית עלינו הר כגיגית כישראל ואמרת אם אינכם מקבלים את התורה שם תהא קבורתכם שנא' ויתיצבו בתחתית ההר ולא קיבלוה אומר להם ראשונות ישמיעונו. שבע מצות שקבלתם היכן קיימתם אותם